

До спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет» за адресою: 88000, м. Ужгород,
пл. Народна, 3

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук
Батанової Наталії Миколаївни на дисертацію
Вишневської Марини Михайлівни на тему
«Праксеологія конституційно-правової
відповідальності суб'єктів виборчого процесу:
порівняльний аналіз», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.02 – конституційне право; муніципальне право**

На основі вивчення дисертації, автореферату і праць, що були опубліковані за темою дисертації, було встановлене наступне.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження М. М. Вишневської присвячене вельми актуальним як з точки зору конституційно-правової науки та теорії сучасного конституціоналізму, так і практики конституційного будівництва в Україні науково-методологічним і практичним проблемам конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу. Дисертацію підготовлено у порівняльно-аналітичному аспекті в контексті сучасного світового досвіду.

Проблематика конституційно-правової відповідальності в цілому та конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, зокрема, є складною, багатогранною, методологічно та праксеологічно актуальною, що пов'язано з прагненням сучасної конституційної юриспруденції вийти на нові рівні сприйняття конституційно-правової реальності. Адже соціально-політичні процеси в суспільстві і державі, зміна пріоритетів у державотворенні та правотворчій діяльності, інституціоналізація, конституювання та реалізація демократичних принципів конституціоналізму в Україні, насамперед, правової державності, унітаризму та територіальної цілісності, поділу влади, визнання місцевого самоврядування, верховенства права та ін., спонукали вітчизняну юридичну науку до пошуку нових моделей та форм правового захисту

Конституції України та охорони її конституційного ладу, які б оптимально враховували виклики сьогодення. Очевидним є те, що без фундаментальних наукових досліджень теоретичних і прикладних проблем, які виникають у сфері конституційно-правових відносин в цілому та такого їх виду, як виборчі правовідносини, врахування концептуальних змін у державотворенні та правотворенні, якісний прорив у справі становлення і функціонування демократичної, соціальної, правової держави неможливий.

Однією з найбільш складних у доктринальному та важливих у практичному вимірі є проблема організації та функціонування конституційно та політично відповідальної публічної влади. Публічна влада зобов'язує її носіїв забезпечувати гідні умови життя і рівні можливості для всебічного розвитку кожного громадянина, зміцнення громадянського суспільства, враховуючи, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», а «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 3, 19 Конституції України).

Наведені конституційні правоположення мають колосальне парадигмальне значення у процесах вітчизняного право-державотворення та формування конституціоналізму в Україні. Адже, проголошений в Україні курс на європейську інтеграцію як стратегічний напрям суспільного і державного розвитку зумовлює необхідність розроблення й утілення в життя практичних настанов щодо відповідального представницького правління, за якого утверджується реальність і функціональна дієвість інституту конституційно-правової відповідальності в цілому та конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу. У такій парадигмі конституціоналізму аксіомою є те, що жоден із суб'єктів виборчого процесу не може бути вільним від

конституційно-правової відповідальності, яка має пронизувати весь спектр реалізації виборчих правовідносин.

Втім, існуюча система законодавства України про юридичну відповідальність в цілому та насамперед про конституційно-правову відповідальність, попри те, що процес формування ефективної системи публічної влади в сучасній політичній історії України йде практично безперервно, починаючи з моменту проголошення Незалежності України, ще не повною мірою задовольняє зростаючі потреби суспільства у демократичних перетвореннях та забезпеченні ефективного виконання функцій Українського народу, завдань і обов'язків держави та громадянського суспільства, органів та посадових осіб публічної влади у процесі організації виборів та проведення, пов'язаних із ними електоральних процедур. Тому об'єктивно на порядок денний виходять питання щодо створення системи національного законодавства про конституційно-правову відповідальність в цілому та конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, зокрема, як невід'ємної умови та, водночас, правового інструменту демократичних перетворень.

Незважаючи на нагальну потребу у створенні ефективно діючого механізму забезпечення конституційного правопорядку, вітчизняна юридична наука до теперішнього часу ще не готова представити єдину загальноприйнятну концепцію конституційно-правової відповідальності, в тому числі й суб'єктів виборчого процесу. Наочною є відсутність або слабкість законодавчого регулювання конституційно-деліктних відносин у сфері організації та проведення виборів, особливо процедурних норм, що регламентують застосування санкцій конституційно-правової відповідальності у цій сфері. Як наслідок, на жаль, сьогодні важко говорити про реальність функціонування інституту конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, правову визначеність підстав, практичну дієвість її інстанцій та ефективність її санкцій.

У сучасних умовах навіть паростки процедурно-процесуального механізму конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу подекуди розглядаються як засіб політичної боротьби, а не як елемент підтримки

конституційного правопорядку. У свою чергу, безвідповідальність і безкарність суб'єктів виборчого процесу не тільки продукують нові зловживання і правопорушення з їхнього боку, але і зазіхають на фундаментальні конституційні цінності, підриваючи основи конституційного ладу і демократії, дестабілізуючи суспільство.

У зв'язку з цим, розвиток виборчого законодавства, за відсутності чіткого правового механізму, який забезпечував би ефективне виконання всіма суб'єктами виборчого процесу їх конституційних обов'язків щодо дотримання Конституції і законів, дозволяє віднести проблему конституційно-правової відповідальності в цілому та, насамперед, суб'єктів виборчого процесу, до числа найбільш затребуваних правовою наукою і практикою.

Колосальний інтерес до цієї тематики обумовлений багатьма факторами, в тому числі завданнями та потребами забезпечення ефективного механізму охорони основоположних конституційних цінностей (а виборче право і демократія – одні з найважливіших з них) та зміцнення верховенства права, а також перманентними та складними процесами забезпечення конституційної законності та правопорядку, що, у свою чергу, детермінує необхідність інтенсивного розвитку та якісного удосконалення конституційного (в тому числі й насамперед – виборчого) законодавства з метою оптимізації правозастосовної та правозахисної діяльності.

Особливий інтерес проблема конституційно-правової відповідальності в цілому та, насамперед, суб'єктів виборчого процесу, її інституціоналізації та функціонування викликає з точки зору реалізації Конституції та виборчого законодавства. Безумовно, в чинній Конституції України та Виборчому кодексі України вже закладені окремі процедурно-процесуальні засади, які забезпечують реалізацію конституційних положень щодо конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу. З іншого боку, правозастосовна практика свідчить про те, що існує життєва потреба у підвищенні якості та кількісного збільшення процедур, які регламентують реалізацію конституційно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу, у тому числі й органів, які

застосовують міри конституційно-правової відповідальності у цій сфері, з урахуванням світового досвіду їх функціонування та особливостей вітчизняного конституційного механізму організації виборчого процесу.

На жаль, вітчизняна юридична наука досі не виробила чіткої позиції щодо багатьох проблем змісту та розвитку конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, причому не лише її процедурно-процесуального забезпечення як інструменту правового захисту Конституції та політичних (насамперед, виборчих) прав і свобод людини і громадянина, а й навіть застосування адекватних терміно-понять, які розкривають сутнісні характеристики, аксіологічний, онтологічний та функціонально-телеологічний потенціал цього феномену конституційного права.

Ці та інші проблеми теорії конституційно-правової відповідальності та практики застосування її мір щодо суб'єктів виборчого процесу потребують фахової дискусії та, природно, знаходяться у фокусі тематики, порушеної у дисертації М. М. Вишневської.

Наукове дослідження М. М. Вишневської значною мірою відкликається на злободенні питання конституційно-правової теорії та практики, заповнює прогалини у наукових дослідженнях проблем сучасної теорії конституційно-правової відповідальності в цілому, зокрема такого її виду як конституційно-правова відповідальність суб'єктів виборчого процесу, та вносить оригінальні пропозиції для практики конституційного будівництва. Адже позитивними рисами дослідження є не лише пошуковий характер проблем, які ставились і розглядалися, а і його принципова орієнтація на нагальні потреби розвитку вітчизняної конституційної практики, удосконалення виборчого законодавства на міцній науковій основі у контексті реалізації головного конституційного обов'язку держави утверджувати і забезпечувати політичні права і свободи людини і громадянина.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність теми дослідження, обраної М. М. Вишневською.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами і темами.

Дисертацію М. М. Вишневської виконано відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень, прийнятої Національною академією правових наук України на період 2021-2025 років. Дослідження відповідає Пріоритетним тематичним напрямкам наукових досліджень і науково-технічних розробок, визначеним постановою Кабінету Міністрів України до кінця 2022 року, а також плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України. Тематика дослідження М. М. Вишневської входить у комплексну тему «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ–ХХІ ст.», яка активно розробляється науковцями Ужгородського національного університету (державний реєстраційний номер 0198U007793).

Мета та завдання дисертаційної роботи. Представлена М. М. Вишневською до захисту дисертація має на меті дослідження праксеологічних засад конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, здійснення порівняльного аналізу у цій сфері, а також розробку науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення зазначеного правового інституту в Україні.

Недостатній ступінь розроблення теоретико-методологічних та конституційно-правових підходів щодо питання конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, свідчить про об'єктивну необхідність подальшого дослідження зазначеної наукової проблеми. Ґрунтовне вивчення цієї матерії має не лише теоретико-пізнавальне, але і яскраво виражене прикладне значення, даючи змогу здійснювати пошук ідей та механізмів щодо вирішення питання удосконалення виборчого законодавства в Україні.

Досягнення вказаної мети обумовлює постановку авторкою дисертації та послідовне вирішення нею цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом:

- 1) дослідження інституту юридичної відповідальності у сфері виборчого права;

2) розкриття сутності та змісту поняття конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу;

3) здійснення класифікації суб'єктів конституційно-правової відповідальності у виборчому процесі;

4) визначення принципів та функціонального призначення конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу;

5) порівняльно-аналітичного аналізу міжнародних виборчих стандартів та сучасних концепцій конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу у зарубіжних державах;

6) внесення пропозицій та рекомендацій щодо підвищення ефективності конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу та вдосконалення національного виборчого законодавства тощо.

У рамках цих та інших поставлених у дослідженні завдань, дисертантка правильно формулює **об'єкт** і **предмет** свого наукового пошуку. Так, **об'єктом** дисертаційного дослідження авторка визначає комплекс суспільних відносин, що виникають у сфері юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства. **Предметом** дослідження є праксеологічні засади конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу.

Такий комплексний підхід надав авторці можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для юридичної науки і практики.

Методологія дослідження. Вдалим компонентом дисертаційної роботи М. М. Вишневської слід вважати і запропоновану нею методологію дослідження проблем, пов'язаних із здійсненням наукового аналізу теоретико-методологічних, конституційно-правових та прикладних підходів щодо питання про конституційно-правову відповідальність суб'єктів виборчого процесу, яка є упорядкованою системою взаємоузгоджених світоглядних принципів і методів, що дозволяють усебічно та комплексно дослідити юридичні властивості запропонованого дисертантом доктринального концепту конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, визначити сутність і зміст зв'язків

між основними структурними елементами виборчих відносин, насамперед їх суб'єктами, у фокусі міжнародних виборчих стандартів та сучасних концепцій конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу у зарубіжних державах.

Використані в процесі проведення дослідження методи наукового пізнання надали авторці можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для конституційно-правової науки і практики сучасного конституціоналізму. Так, загальнонауковий діалектичний метод наукового пізнання дозволив виявити теоретико-прикладні проблеми конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу.

Системний метод дозволив виявити місце конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу в рамках інституту юридичної відповідальності у сфері виборчого права, визначити функціональне призначення конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу та розкрити цілісну систему її функцій, котрі взаємодоповнюють одна одну.

Методи аналізу та синтезу були застосовані при з'ясуванні співвідношення дефініцій «конституційна відповідальність» та «конституційно-правова відповідальність», понять позитивної (перспективної) та негативної (ретроспективної) конституційно-правової відповідальності, розмежуванні поняття конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу та політичної відповідальності; співвідношення понять «суб'єкти конституційно-правової відповідальності у виборчому процесі» та «суб'єкти виборчого процесу».

Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити аналіз законодавства зарубіжних держав в аспекті конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу.

Метод абстрагування було використано для оцінки механізмів та інструментів конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу в Україні у розрізі міжнародних стандартів та законодавства зарубіжних держав.

Метод правового моделювання був застосований під час формулювання науково обґрунтованих концепцій та пропозицій щодо модернізації вітчизняного виборчого законодавства тощо.

Методологічний плюралізм дозволив забезпечити об'єктивність, достовірність і повноту аналізу, сприяючи досягненню мети та завдань дисертаційного дослідження.

Структура дослідження. Про системність представленого М. М. Вишневською дослідження свідчить структура дисертації, яка складається з вступу, трьох розділів, що поділяються на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел, котрий налічує 212 найменувань та додатків. Повний обсяг дисертації становить 240 сторінок, з них основний текст – 210 сторінок.

Структура роботи характеризується цілісністю й логічною послідовністю, є такою, що відображає загальне бачення досліджуваної авторкою проблеми.

Вищезазначене свідчить про логічну послідовність дисертаційного дослідження М. М. Вишневської, використання в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, яка деталізується конкретними завданнями, які поставила перед собою дисертантка.

Структура роботи відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє розкрити авторську концепцію конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, яка побудована на основі досвіду компаративного аналізу.

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором. Результатам дисертаційного дослідження М. М. Вишневської притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем інноваційності містяться в усіх трьох розділах дисертації.

Дисертантка в цілому досягнула мети, яку вона поставила перед собою, приступаючи до розробки даної теми. Окрім теоретичного та компаративного аналізу, авторка дисертації вносить конкретні практичні рекомендації щодо

конституційно-правової регламентації конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу в Україні.

Висновки і рекомендації, що робляться в дисертації, а також положення, що виносяться на захист аргументовані і переконливі, їх достовірність і новизна, а також повнота їх викладення в опублікованих наукових працях не викликає сумніву.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на достатньому для такого роду кваліфікаційних наукових робіт емпіричному матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових праць з обраної теми та нормативно-правових джерел, що забезпечило належний науковий рівень даного дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних проблем втілення теорії конституційного права у вітчизняну практику конституційно-правової регламентації конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу в Україні у контексті міжнародних виборчих стандартів та досвіду зарубіжних держав.

Наукова новизна дослідження. Дисертаційне дослідження М. М. Вишневської дало можливість виокремити ряд висновків, положень, пропозицій та рекомендацій, а саме:

1) наскрізна та послідовна для всієї дисертації позиція щодо сутнісного розуміння призначення та природи конституційно-правової відповідальності як результату «інтенсивного розвитку конституційного права як однієї з ключових галузей національного права і в цілому правової системи сучасних правових держав» (стор. 15 дисертації) та того, що по-перше, «однією з визначальних особливостей конституційно-правової відповідальності є її головна мета, яка полягає в захисті Конституції», по-друге, «на відміну від інших видів юридичної відповідальності, які мають більш широкий спектр завдань, конституційно-правова відповідальність спрямована переважно на забезпечення і захист конституційних норм» та, по-третє, що «вона виникає у разі порушення

конституційних норм і контролюється відповідно до конституційного законодавства» (стор. 52-53 дисертації);

2) обґрунтування необхідності внесення змін до Виборчого кодексу України шляхом включення до його структури Книги V під назвою «Конституційно-правова відповідальність суб'єктів виборчого процесу», у якій вбачається важливість закріплення таких ключових моментів щодо кожного із суб'єктів виборчого процесу як форми, підстави настання та процедури притягнення до конституційно-правової відповідальності (стор. 19 дисертації);

3) вивчення досвіду нормативно-правового регулювання конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу у зарубіжних країнах, на основі чого встановлено, що відповідальність за порушення виборчого законодавства у зарубіжних державах може регламентуватися у виборчому законодавстві (Франція); не регламентуватись у виборчому законодавстві (Швеція, Латвія); містити відсилочні норми як вказівку на норми кримінального, адміністративного законодавства (Іспанія); містити положення щодо адміністративно-правової чи іншої (кримінальної) відповідальності безпосередньо у виборчому законі/ кодексі (Польща) (стор. 22, 170-183 дисертації);

4) положення, що «відповідальність суб'єктів виборчого процесу є одним з аспектів конституційно-правової відповідальності, що визначена нормами законодавства», а також те, що «вона пов'язана із можливим примусом, який полягає в обов'язку суб'єкта, що порушив правила, зазнати застосування репресивних заходів, встановлених компетентними органами відповідно до закону, з метою забезпечення законності та порядку під час виборчого процесу, а також служить засобом забезпечення правопорядку та відновлення порушених виборчих прав суб'єктів виборчого процесу» (стор. 30 дисертації);

5) положення про те, що на формування конституційно-правової відповідальності впливають різноманітні об'єктивні фактори, серед яких: зміни та розвиток конституційних та правових норм; зміни в суспільному світогляді, цінностях та культурних переконаннях; політичні події та стан влади; правова

свідомість та правова культура громадян, зокрема щодо їх конституційних прав та обов'язків; міжнародні договори та стандарти тощо (стор. 42 дисертації);

б) доктринальний аналіз питання щодо співвідношення та розмежування терміно-понять «юридична відповідальність у конституційному праві», «конституційна відповідальність», «конституційно-правова відповідальність», «державно-правова відповідальність» та «публічно-правова відповідальність» (стор. 44-51 дисертації);

7) положення про необхідність розрізнення понять конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу та політичної відповідальності, та висновок дисертантки, що остання є «відокремленою від конституційної відповідальності, і вона полягає в застосуванні політичних та політико-правових санкцій до суб'єктів політики» (стор. 58 дисертації);

8) положення, що «конституційно-правова відповідальність суб'єктів виборчого процесу є особливим типом конституційно-правових відносин в Україні, з усіма характерними ознаками (політико-правовий характер, специфічний перелік суб'єктів і т. д.)» та зроблений на його основі висновок, що «її настання, зміна або припинення базується на існуванні всіх компонентів конституційних відносин – суб'єкта, об'єкта, змісту конституційних правовідносин та юридичного факту (або фактів). Якщо хоча б один із цих компонентів відсутній, то юридична відповідальність вже не може бути визнана конституційно-правовою» (стор. 61 дисертації).

9) визначення поняття «конституційно-правова відповідальність суб'єктів виборчого процесу», згідно якого це «система правових заходів, що передбачені конституційним і виборчим законодавством держави для регулювання поведінки суб'єктів виборчого процесу, спрямованих на запобігання порушенню виборчого законодавства та встановлення санкцій у випадку таких зловживань» та розкриття її основних ознак (стор. 66-67 дисертації);

10) концептуальний аналіз фундаментальних (базових) загально-правових принципів конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу та визначення їх поняття як керівних ідей, вихідних начал, закріплених в

Конституції та законах України, які визначають зміст та сутність конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, особливості розвитку її нормативно-правового регулювання та специфіку застосування (стор. 116-124 дисертації);

11) концептуальний аналіз функціонального призначення конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу (стор. 124-137 дисертації) тощо.

Наведеними положеннями не вичерпується наукова новизна та оригінальність авторських підходів. У роботі є й інші доволі оригінальні висновки та пропозиції, які в сукупності розкривають авторське бачення основних проблем конституційно-правової регламентації конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу в Україні, спираючись на досвід порівняльно-аналітичного аналізу.

Оцінка ідентичності змісту автореферату та основних положень дисертації. Автореферат дисертації М. М. Вишневської адекватно відтворює основні положення та висновки дисертації на тему «Праксеологія конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу: порівняльний аналіз». Їх зміст і положення, що є предметом захисту ідентичні. І дисертація, і її автореферат виконані з дотриманням встановлених вимог.

Наукові положення, висновки і рекомендації щодо можливостей практичного використання отриманих результатів, які представлені дисертантом у авторефераті, належним чином розкриті, деталізовані та обґрунтовані у самій роботі. Тобто є всі підстави стверджувати, що М. М. Вишневська виконала всі вимоги щодо кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Вивчення матеріалів дисертації та наукових публікацій дисертантки дозволили дійти висновку щодо відсутності порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження.

Використання ідей, наукових результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи. Поряд з позитивною оцінкою результатів дослідження, підтвердженням її наукового та практичного значення, вважаємо, що у дисертації М. М. Вишневської є певні недоліки, окремі положення і проблеми, котрі можуть стати підґрунтям для дискусії:

1. Здійснюючи доволі плідний доктринальний аналіз питання щодо співвідношення та розмежування терміно-понять «юридична відповідальність у конституційному праві», «конституційна відповідальність», «конституційно-правова відповідальність», «державно-правова відповідальність» та «публічно-правова відповідальність» (стор. 44-51 дисертації), авторка у подальшому неодноразово використовує термін «конституційна юридична відповідальність» (стор. 171, 172, 173, 184, 185 дисертації), але не дає його сутнісного та змістового тлумачення.

2. Ґрунтовно аналізуючи міжнародні виборчі стандарти, а також оцінюючи ефективність відповідних міжнародно-правових механізмів та інструментів у регламентації та застосуванні мір конституційно-правової відповідальності щодо суб'єктів виборчого процесу (стор. 155-170 дисертації), авторка здебільшого зупиняється на розкритті основних та спеціальних принципів виборчого права і процесу та, фактично, враховуючи предмет свого дисертаційного дослідження, не називає підстави, санкції, інстанції та інші атрибути конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу, зафіксовані у цих міжнародних стандартах. Отже, виникає питання, чи можна їх взагалі вважати міжнародними стандартами конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу у традиційному розумінні сутності цього феномену сучасного конституційного права?

3. Досліджуючи досвід зарубіжних країн у сфері конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу (стор. 170-183 дисертації), доцільно було провести чітке розмежування між різними видами юридичної

відповідальності суб'єктів виборчого процесу, їх підставами, санкціями, інстанціями: з одного боку, власне конституційно-правовою відповідальністю, та, з іншого боку, кримінальною, адміністративною, фінансово-правовою відповідальністю тощо. Такий методологічний підхід, на наше переконання, був би більш виправданим та продуктивним у контексті порівняльно-аналітичного дослідження доктринальних та праксеологічних аспектів конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу.

Дані зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації М. М. Вишневської.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень автора.

Підсумки роботи загалом, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені дисертанткою на низці міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, вичерпний та оформлений у встановленому порядку перелік яких наведений у дисертації та її авторефераті.

Опубліковані М. М. Вишневською наукові праці (всього 13 наукових праць, у тому числі 5 статей, 4 з яких опубліковані в Україні у виданнях, визначених фаховими для юридичних наук, 1 – у періодичному виданні іноземної держави, котра входить до Організації економічного співробітництва та розвитку, а також 8 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та міжнародних правових школах) гармонійно репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні, а відтинок часу за який вони були опубліковані засвідчує його тяглість і системність.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських

дисертацій і встановлені у Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами).

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам МОН України. На підставі вище викладеного вважаю, що дисертація на тему «Праксеологія конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу: порівняльний аналіз» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему щодо конституційно-правової регламентації конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу в Україні, спираючись на досвід порівняльно-аналітичного аналізу.

Дисертація та її автореферат відповідають вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій і встановлені у Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), їх зміст відповідає паспорту спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право, а авторка дисертації – Вишневська Марина Михайлівна, за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
міжгалузевих і порівняльних правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Н. М. Батанова